

VISIO HYVÄSTÄ KAUPUNGISTA

Tanja Vahtikari

Ulla Salmela: Urban space and social welfare: Otto-livari Meurman as a planner of Finnish towns 1914–1937. Taidehistoriallisia tutkimuksia 30. Taidehistorian seura: Helsinki 2004.

Modernin kaupunkisuunnittelun käytäntöjen ja instituutioiden synty liittyi erottamattomasti eurooppalaisen teollisuuskaupungin väestönkasvuun ja fyysiseen laajenemiseen 1800-luvulla. Julkisen vallan toteuttaman suunnittelun avulla pyrittiin vaikuttamaan niin maankäytön, paremman asuinympäristön, terveellisyyden, hygieenisyyden kuin sosiaalisen järjestyksenkin kysymyksiin. Nähtiin, että kaupungin esteettiset, toiminnalliset, tekniset ja sosiaaliset ulottuvuudet olivat toisistaan erottamattomia – hyvä rakennettu ympäristö tuottaisi sosiaalista hyvinvointia. 1800- ja 1900-lukujen taitteessa arkkitehdit valtasivat alaa insinööreiltä kaupunkien pääasiallisina suunnittelijoina. Kuten tunnettua, itävaltalainen Camillo Sitte muotoili kaupunkirakennustaitteen teoriaa vuonna 1889 julkaisemassaan teoksessa *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* (Kaupunkirakentamisen taide, 2001); englantilainen Ebenezer Howard puolestaan esitteli tunnetut puutarhakaupunkiteesinsä vuosikymmentä myöhemmin.

Ulla Salmela on valinnut väitöskirjatutkimuksensa kohteeksi erään suomalaisen kaupunkisuunnittelun ”toisen polven” keskeisen hahmon, Otto-livari Meurmanin – tarkemmin hänen suunnittelijantyönsä sosiaaliset ja esteettiset rationaliteetit, ts.

Meurmanin käsitykset ”hyvästä kaupungista”. Meurman valmistui arkkitehdiksi vuonna 1914. Lyhyen työuran jälkeen, toimittuaan muun muassa Eliel Saarisen avustajana sekä Helsingin kaupungin apulaisasemakaava-arkkitehtina hänet valittiin Viipurin kaupungin asemakaava-arkkitehdiksi vuonna 1918, missä toimessa Meurman jatkoi yhtäjaksoisesti vuoteen 1937 saakka. Virkatoimiensa ohella hänellä oli yksityinen arkkitehtitoimisto, jonka työpyöhdällä valmistui lukuisia muiden suomalaisten kaupunkien ja kauppaloitten asemakaavoja. Salmelan tutkimus keskittyy tähän Meurmanin pitkän uran ensipuoliskoon, vuosiin 1914–1937, siis aikaan ennen vuonna 1947 ilmestynyttä *Asemakaavaoppia*. Salmelan tutkimuksen perusteella on mahdollista päätellä, että *Asemakaavaopin* keskeinen argumentaatio oli pitkälle hahmottunut jo kirjoittajansa aikaisemmissa, nyt tutkimuksen kohteina olleissa pohdinnoissa.

Tutkimuksen kentässä Salmela sijoittaa työnsä taide- ja arkkitehtuurihistorian sekä erityisesti sosiaalisista kysymyksenasetteluista nousevan kaupunkihistorian (*urban history*) risteyskohtaan, osaksi kaupunkisuunnittelun historiaa (*planning history*). Edellä mainittujen ohella näkisin Salmelan tutkimuksen yhtäältä kiinnittyvän historiinantutkimuksen(kin) piirissä lisääntyneeseen kiinnostukseen yksilöiden näkökulmaa kohtaan, toisaalta pyrkivän irtautumaan perinteisen arkkitehtuurihistorian suunnittelijakeskeisestä lähestymistavasta tekemällä näkyväksi suunnittelijan työn yhteiskunnallinen kontekstuaalisuus. Salmelan tutkimus onkin analyysi suomalaisen kaupunkisuunnittelun professionalisoitumisesta, institutionalisoinnista ja rationalisoitumisesta sekä näiden suhteesta suunnittelun eurooppalaiseen kenttään. Erään kiinnostavan kehityksen tutkimukselle tarjoaa kuvaus maamme arkkitehtien suhteesta sisällissotaan ja sitä seuranneisiin yhteiskunnallisiin jännitteisiin. Salmela osoittaa tärkeällä tavalla

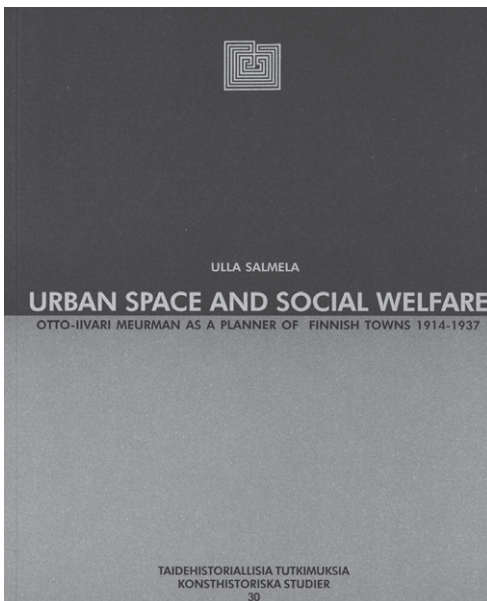
myös kaupunkisuunnittelutyön kollektiivisen luonteen ja näin osaltaan purkaa myyttiä kaikkivoipaisista sankarisuunnittelijoista.

Työn rakenne ei ole yksioikoisen kronologinen, vaikka sen eräs pohjavire näyttääkin olevan Meurmanin työn muutoksen ja pysyvyyden elementtien hahmottamisessa. Sen sijaan tutkimus jäsentyy johdannon sekä tutkimusajanjakson kontekstia hahmottavien taustoittavien lukujen jälkeen neljään temaattiseen osaan. Näiden tavoitteena on valottaa Meurmanin suunnittelun rationaaliteetteja sen eri puolilta: terveydellisesti ja moraalisesti hyvän asuinympäristön, kaupungin esteettisyyden, menneisyyden merkityksen sekä nk. esikaupunkikysymyksen ja suunnittelemattoman kaupungin ongelman näkökulmista. Kaikki em. teemat ovat tunnettuja aikaisemmasta, varsinkin kansainvälisestä tutkimuksesta, mutta tuomalla ne yhteen Salmela kykenee onnistuneesti osoittamaan kaupunkisuunnittelun diskurssien moniulotteisuuden ja yhteenkietoutumisen. Samalla nousee esille suomalaisessa kaupun-

kihistorian tutkimuksessa vähemmän tutkittuja teemoja kuten siirtolapuutarhaliike tai kaupunkien varhainen rakennussuojelu.

Kaupunkisuunnittelun moniulotteisuuden näkökulmasta mielenkiintoinen seikka on se, että vuosina 1927–1937 Meurman toimi yhtäaikaaisesti sekä Viipurin asemakaava-arkkitehtina että Muinaistieteellisen toimikunnan (nyk. Museovirasto) nimittämänä kaupungin muinaismuistojen valvojana. Aikana, jolloin muutoksesta tuli kaupunkisuunnittelun yhä keskeisempi käyttövoima, Meurman ymmärsi menneisyyden ja paikan hengen, *genius locin* merkityksen tärkeänä osana kaupunkilaisten yhteisöllistä identiteettiä. Toki on syytä muistaa, että Meurmanin aikana rakennussuojelulla oli hyvin erilainen merkityssisältö kuin mihin olemme 1960-luvulta lähtien kehittyneen nykyaikaisen rakennussuojelun yhteydessä saaneet tottua. Meurmanille menneisyyden kaupungilla oli ennen muuta käyttöarvoa nykyisyyden tarpeista käsin. Tutkittavana ajanjaksona moderni ja perinteinen kuitenkin näyttäytyvät toisiaan täydentävinä käsitteinä hänen työssään: kaupunki esteettisenä kokonaisuutena ja modernin suunnittelun tieteellisyyden ihannointi esiintyvät keskenään sopusoinnussa ja rakennettaessa uutta historialliseen kaupunginosaan tuli ottaa huomioon olemassa olevan rakennuskannan asettamat vaatimukset.

Mitä muuta kuin perinteen tunnustamista ”hyvä kaupunki” sitten Meurmanille merkitsi? Salmelan mukaan montaa asiaa – ”hyvä kaupunki” oli yhden ydinperheen asuttamien omakotien kansoittama, matalasti ja väljästi rakennettu, vihreä, luonnonläheinen ja hyvien liikenneyhteyksien ulottuvissa oleva alue. Ennen muuta ”hyvä kaupunki” oli esteettisesti yhtenäinen ja suunniteltu kokonaisuus; se oli objekti. Suunnittelijan määrittelyvalta oli ehdoton. Kaupunkilaisten aktiivisuus oli toivottavaa silloin, kun heidän näkemyksensä oli suunnittelijoiden tapaan ”valistunut”. Paradoksaalisesti Meur-

man itse joutui kaupunkilaisena kasvokkain asiantuntijoiden määrittelyvallan kanssa 1960-luvulla toimiessaan Käpylän kaupunginosan suojelemista ajavan kansanliikkeen keulakuvana. ”Hyvän kaupungin” tarkastelun kautta hahmottuu väistämättä myös sen vastakohta, ”huono kaupunki”. Meurmanille tämä näyttää merkinneen erityisesti kahta asiaa: esikaupunkien suunnittelematonta rakentumista tai amerikkalaisittain anonyymia ja pilvenpiirtäjien valtaamaa suurkaupunkia. Molemmissa ympäristöissä vakiintuneen yhteiskuntajärjestyksen saattoi pelätä olevan uhattuna. Kaupunkisuunnittelun ja sosiaalisen kontrollin tiivis yhteys oli selvä Meurmanin ajattelussa.

Meurmanin työn jatkuva laajempi kehystäminen on mielestäni aivan olennaista ja onnistuu tutkimuksessa yleisesti hyvin; paikoin kuitenkin kansainvälisen ja kansallisen keskustelun esittely ensin ja Meurmanin käsitysten analysointi vasta näiden jälkeen on tuonut tekstiin tarpeetonta toistoa.

Salmela on valinnut tutkimuksensa kieleksi englannin. Toivoa sopii, että kirja saa ulkomaisia lukijoita, joille se tarjoaa näkökulman paitsi Otto-Iivari Meurmanin suunnittelijapersoonaan myös suomalaisen sotienvälisen ajan kaupunkisuunnitteluun laajemmin. Tulee kuitenkin mieleen, olisiko kirja suomeksi kirjoitettuna voinut saavuttaa kenties laajemmankin kotimaisen lukijakunnan.

FM Tanja Vahtikari on Tampereen yliopiston Historiatieteen laitoksen tutkija, jonka tekeillä oleva väitöskirjatutkimus liittyy Unescon maailmanperintöohjelmaan ja historiallisiin kaupunkeihin. Tutkimus tarkastelee maailmanperintökaupungin kulttuurista määrittymistä ja merkityksellistymistä maailmanperintösopimuksen 30-vuotisen historian aikana yhtäältä Unescon, toisaalta yksittäisen kaupungin, suomalaisen maailmanperintökohteen Vanhan Rauman näkökulmasta.

HELKAMA – KOTI-TALOUKSIEN SATAVUOTIAS KONEISTAJA

Veijo Kauppinen

Mauranen, Tapani: *Hopeasiipi. Sata vuotta Helkamaa*. Oy Chronicon Ltd, Otava 2005, 351 s.

Mauranen, Tapani (toim.): *Helkama! Sata vuotta mainontaa*. Oy Chronicon Ltd, Otava 2005, 157 s.

Helkama, Iris (toim.): *Liikemies – Eero Helkaman kirjoituksia*. Suomen Koneliike Oy 2005, 254 s.

Helkaman sadan vuoden taivalta juhliitaan kolmella kirjalla ja näyttelyllä, mille on teollisuus- ja kulttuurihistoriallisena saavutuksena nostettava hattua. Tapani Maurasen tutkimus Helkaman historiasta on synnyttänyt kaksi kirjaa, *Hopeasiiven* ja *Sata vuotta mainontaa*. Ne ovat ansiokkaita historioita ja aikakautensa peilejä. Helkama on ollut niin monessa mukana, että sen vaiheiden puristaminen muutamiinkin kansiin on merkittävä saavutus. Pelkistetyimmillään historia avautuu Tekniikan museon hyvin kootussa juhlanäyttelyssä.

Heikki J. Helkaman elämäntyö on näyte lahjakkaan ja rohkean maalaisnuorukaisen siirtymisestä entisistä elämänoiloistaan uuteen teollistuvaan aikakauteen. Helkaman yritysryppään juuret ovat Tampereella, missä Heikki J. Hellman – vuodesta 1928 Helkama – avasi vuonna 1905 polkupyöriä ja ompelukoneita myyvän koneliikkeen. Tampereelta liike kuitenkin muutti jo vuonna 1915 Viipuriin ja pääliike edelleen vuonna 1934 Helsinkiin. Yrityksen ensimmäinen vaihe päättyi Heikki J. Helkaman kuolemaan vuonna 1942. Lisää nostetta yrityksen toiminnalle antoivat sittemmin perustajan pojat, Matti, Paavo, Pekka ja Eero Helkama,